

7. Mygal, V., Mygal, G., Illiashenko, O. Intelligent Decision Support – Cognitive Aspects. *Digital Transformation, Cyber Security and Resilience of Modern Societies*. Cham: Springer, 2021. Vol. 84. Pp. 395–411. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-65722-2_25

8. Mygal, G., Mygal, V., Protasenko, O., Klymenko, I. Cognitive Aspects of Ensuring the Safety, Dependability and Stability of a Dynamic System's Functioning in Extreme Conditions. *ICTM. M. Nechyporuk et al.* (Eds.): 2022. LNNS 367. Pp. 1–12. https://doi.org/10.1007/978-3-030-94259-5_18

9. Transdisciplinarity: stimulating synergies, integrating knowledge. International Symposium on Transdisciplinarity, UNESCO, Division of Philosophy and Ethics. Val-d'Oise, France, 1998. P. 37–38.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-302-9-27>

Скаленко О. К.,
доктор філософії PhD,
академік МА інформатизації при ООН,
член Асоціації футурологів ФТ,
президент Міжнародного фонду «ЄДНАННЯ»,
провідний науковий дослідник
Національної академії наук України
м. Київ, Україна

ГЕНІЙ ВЕРНАДСЬКОГО В СУЧАСНІЙ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ «ЛЮДИНА, ЕКОСФЕРА ТА ІНФОРМАТИЗАЦІЯ СВІТУ»

Господарство – це знання в діях,
а знання – це господарство в ідеях.
Із книги «*Філософія господарства*»

«Упровадженням символів, літер і чисел людство досягнуло циклічність та інтенсивність впливу природних явищ на своє життя, навчилося користуватися цими знаннями та передавати їх прийдешнім поколінням, фактично започатковуючи цим свою цивілізаційну історію». Ця цивілізаційно-новоісторична думка, та й ще одна, глобально передбачувальна – «Розповсюдження наукового знання та освіти є найважливішим чинником спайки людства в єдине ціле» [1], складають найцінніший скарб, який залишив український

геній для людей сучасного, вже майже глобалізованого світу. І цілком закономірно, що саме ці думки геніального вченого, глобально-системного мислителя й фундатора вчення про *ноосферу* академіка В. І. Вернадського зорієнтували наукові дослідження автора даної доповіді, який останні десятиріччя працює над цією проблематикою в НАН України. До цих думок додамо, що реалії, виклики і тенденції сучасного світового розвитку об'єктивно надають дослідникам змогу не тільки уже в котрий раз зафіксувати кризовий стан справ майже в усіх сферах життя на нашій планеті. Головна можливість – це глибинніше, потрібно навіть сказати – інноваційніше, у всезагально-системному вимірі розглянути ситуацію, яка склалася не тільки в усьому планетарному просторі, а й глобально, тобто вже з урахуванням природно-космічних закономірностей історичного перебігу усіх речовинно-енергетичних, культурно-гуманітарних, суспільних, технологічно-економічних і, загалом, цивілізаційних процесів.

По-перше: Багаторічні глобальносистемні дослідження автора показали, що людські спільноти як у світових цивілізаційних так і в національних вимірах існують, розвиваються та удосконалюються, насамперед, на єдиній основі інформаційного ресурсу як глобально ключових, об'єктивно орієнтованих знань про закономірності перебігу природних процесів. Таким чином встановлено, що будучи глобально й методологічно єдиним представником об'єктивно існуючого світу, інформаційні знання виступають в житті людей єдиним важелем активнотворчого цілепокладання в усіх системах праці, пріоритетно-стратегічним гарантом особистісного та суспільного поступу. Саме на цих підставах, в загальному історичному плані та з урахуванням актуально існуючих реалій, викликів і тенденцій світового розвитку можна стверджувати, що власне людство взагалі, та й кожне людське суспільство має чіткий фундаментальний вимір – воно за своєю сутністю глобально-інформаційне [4, 7].

По-друге: Глобальносистемно аналізуючи сучасний стан розвитку світової спільноти, в першу чергу розвинених країн та, зокрема країн, що сьогодні інтенсивно розвиваються – індійського та китайського суспільств, автор особливу увагу звертає на дивовижний, високо піднесений в них поступ інтелектуальної еліти в сфері комп'ютерного програмування та інноватизації інформаційних технологій. З точки зору розробленої автором глобально системної трансінформаційної методології та глобалістично-цивілізаційного підходу, такий рівень уваги до проблем інформатизації свого національного життя свідчить не тільки про психорушійну силу науково-технологічної сфери, а й головним чином про відродження етико-культурної давнини індійського народу й філософсько-пізнавального потенціалу

найвидатніших провідників духовності, які глобально систематизували вчення про суспільний розвиток та поступ людини як активнотворчої особистості [7].

Оскільки сутнісно життєглобалізуючий інформаційний ресурс в сучасному індустріально розвиненому світі використовується вже не так, як, наприклад, в доіндустріальному суспільстві, а незрівнянно інтенсивніше й динамічніше за рахунок новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, то власне інформаційні знання як об'єктивно фундаментальний ресурс соціально-економічного поступу поширюються практично з електронною швидкістю в планетарному, і навіть космічному масштабах [4]. Мова тут, звичайно, повинна йти не тільки про сучасно удосконалені інформаційно-комунікативні технології, а саме про змістовну сутність та глобальне соціально-економічне значення феномена інформації, а також про об'єктивно-фундаментальний характер процесів всезагальної інформатизації світу з відповідною його глобалізацією. Якщо звертатись не тільки до індійської або китайської давнини, а також до чудових досягнень всієї людської цивілізації, то світова науковотворча спільнота сьогодні повинна пишатись велетенськими результатами думки євроатлантичних, близько-, середньо- та далекосхідних глобалістів усіх часів та народів. Зрозуміло, що то були древні або історично специфічні часи і наукова систематизація знань була іншою. Однак глобалізаційно-цивілізаційний підхід до вивчення сучасних інформатизаційних хвиль показує глибину та вирішальний характер їхнього впливу на розвиток і подальшу долю людства. У зв'язку з викладеним, звернемо особливу увагу на сутнісний зв'язок результатів проведених автором досліджень та головних наукових положень в цьому напрямку нашого співвітчизника, першого президента Академії наук України, академіка В. І. Вернадського.

По-третє: Якщо визначати цю геніальну особистість з точки зору сьогоденних реалій, то ВІН є глобалістом №1. Адже він як геніальний мислитель уважно поглянув одразу на всю планету та глобально-системно і найглибше оцінив наше активнотворче життя на ній. Тобто він був першим глобалістом як з планетарної точки зору, так і з точки зору об'єктивних закономірностей людської діяльності, результатів та наслідків соціально-економічного розвитку і, зрештою, цивілізаційно-економічного поступу на етапах розбудови суспільств з домінуючими інформаційними, інтелектуально творчими та духовними, тобто ноосферними цінностями. Таким передбачувальним чином В. Вернадський науково зафіксував неминучість наслідків людської діяльності в реальних умовах планети Земля та впливу, як негативного так і позитивного, цієї діяльності на гео- та біосферу, й загалом на

екосферу (економіку і екологію), а також на розвиток нашої цивілізації в напрямку до ноосфери [1, 7].

По-четверте: Зауважимо, що напрямки проведених нами наукових досліджень в області соціально-економічної та інформаційної глобалістики по-суті співпадають з вищезазначеними. Передусім у визначенні, що саме об'єктивне виявлення природних сил зумовило формування уявлень про їх циклічний та необхідно-неминучий характер цих сил, в тому числі і мабуть зонайперш, уявленні в релігійній формі. Історично пізніше ці уявлення закріплювались деякими символами та поняттями, які суттєво підвищували ефективність людської діяльності й, зрештою, стали природно-соціальною основою виникнення науки.

Наука як соціальний інститут, за словами Вернадського, виникла з релігії та історично закономірно виконувала, виконує та й завжди буде виконувати функцію головного виробника найбільш якісного інформаційного ресурсу [1]. З цього приводу згадаймо, що без ідеально-інформаційного ресурсу принципово не може бути сформована ніяка, за суттю також ідеальна мета всякої фізичної чи інтелектуальної праці. Тобто принципово – ніяка система економічної та й, взагалі, усякої соціокультурної діяльності. Все це стало об'єктивно закономірною і практичною підставою для реального виявлення феноменів інтенсивної інформатизації світу та відповідної глобалізації світового господарства на новітньому етапі цивілізаційного розвитку. Таким чином, об'єктивно пріоритетною і найгострішою потребою сьогоденного світового, регіонального та національного розвитку є якісно-кількісний розвиток сфери науки як головного виробника інформаційно-знанневого ресурсу у тісному взаємозв'язку зі сферами освіти та фахової підготовки висококваліфікованих, творчоспроможних трудових кадрів. В першу чергу це стосується розробки всебічно науково обґрунтованої, відповідної до сьогоденних реалій і тенденцій розвитку методологічно-концептуальної інформації.

По-п'яте: Отже, проблема досягнення такої, можна сказати ноосферо-спрямованої мети, насамперед включає в себе завдання розробки історично відповідної методології діяльності і розвитку, а також необхідність ретельної розробки теорії та конкретних концепцій сучасної соціокультурної, економічної й технологічно-виробничої діяльності на найглибінніших підвалинах, тобто фундаментально-змістовних глобальносистемних засадах. А взаємопов'язано, тобто глобально та системно, розглядаючи сьогоденні реалії світового розвитку треба чітко відмітити, що чи найважливішою із них безумовно є феномен глобалізації людського життя, здебільшого, як

уже стало цілком очевидним фактом, на підставі так званої інформаційно-технологічної революції. Але революційна висота новітніх інформаційних технологій цілком закономірно сформувала переважно технократичний погляд прагматиків і навіть науковців на сучасний розвиток, що свідчить про односторонність підходів до врахування та вивчення проблем інтенсивної інформатизації і глобалізації світогосподарського, та й усього соціокультурного життя людства. Тривалий час загальносистемно, тобто за глобалістично-цивілізаційним методом, досліджуючи цю проблематику, автор саме таким глобалістичним чином дійшов закономірного висновку, що феномени інформатизації та власне глобалізації сутнісно, на глибинному рівні взаємопов'язані й принципово, на об'єктивному рівні невіддільні. Фундаментальний, об'єктивний рівень цього зв'язку означає, що тут потрібно науково й системно усвідомити ієрархію причинно-наслідкових чинників при розгляданні методологічно повних соціально-економічних процесів та структурно поставити феномен інформаційних знань, як чинник об'єктивного орієнтування в системах людської діяльності, на функціонально відповідне, тобто пріоритетно стратегічне місце як глобальний ресурсний чинник розвитку.

Дослідженнями показано, що феномен інформації як ресурс, на відміну від класичних, традиційних речовинно-енергетичних ресурсів розвитку, є лише ідеальним, суб'єктивно-об'єктивним, але пріоритетно стратегічним гарантом трудового успіху, отже структурним, функціонально незамінним ресурсом в процесах організації продуктивної праці, безпечного та ефективного управління соціально-економічними системами [4]. В процесі досліджень автор також встановив, що інформаційні знання як умовно-абстрактний, суто ідеальний продукт трудових, тобто суб'єкт-об'єктних відносин, є енергетично інертним, отже, «несаморухомих» феноменом і тому закономірно – необхідно в процесах його формування і зберігання як ресурсу, обробки та доцільного використання потребує компетентно сформованої психічної енергії людини як особливої рушійної сили цих процесів. Відтак зафіксовано, що на відміну від природно, тобто стихійно саморухомих речовинно-енергетичних ресурсних потреб в процесах розвитку, інформаційний ресурс є феноменально специфічним за своєю сутністю і способом функціонування в соціально-економічних структурах, але виступає єдиним засобом активнотворчого цілепокладання і трудового системотворення, а також об'єктивно обґрунтованої орієнтації в процесах інтелектуальної праці та управління цими системами на основі психічної енергії людей як єдиної рушійної сили мікропроцесів людської життєдіяльності [4]. При цьому автором системно обґрунтовано та показано, що усі інші натурні

технологічно-виробничі процеси, тобто економічні макропроцеси енергетично «самозабезпечуються» за рахунок доцільно ініційованих психоінформатизованим інтелектуально-управлінським мікропроцесом фазових переходів власне речовинних ресурсів або ж просто природно-механічним шляхом.

Відтак, викладені в цій роботі концептуальні положення, строго кажучи, вже самі по собі мають власне глобалістичний вимір, тому що відображають, передусім, об'єктивну непохитність законів перебігу суто природних процесів й природну здатність людини пізнавати ці закони та формувати відповідну науково-інформаційну картину світу, і зрештою, творчо-доцільно використовувати історично накопичуваний ресурс інформаційних знань для задоволення своїх духовних, фізіологічних та екологічних потреб. Цей загальносистемний надвисновок, як ми тут фактично переконались, по-суті є глобалістичним, має інформаційно-інтелектуальний або психоінформаційний вимір, а власне як інформаційно-інтелектуальна потуга соціокультурного і економічного розвитку він має глобально стратегічне та вирішальне трудооперативне значення в житті людства. Так було раніше, так є тепер, так буде повсюдно і завжди. І саме це стало найглибиннішою підставою для начебто спонтанного підйому сучасних глобалізаційних хвиль. Виникли вони, на думку автора, зовсім не на порожньому місці, а на певному історично накопиченому ресурсі знань та відповідно розвиненій психічній енергії «*homo sapiens*». Безсумнівно, механічним провідником та «стимулятором» в цих процесах постали саме так звані інформаційні технології.

Однак це тільки технократичний вимір, а по-справжньому найглибиннішою причиною як предтечею сьогоденних глобалізаційних хвиль був виключно психоінформаційний чинник людини розумної й активної, тобто гуманітарний чинник. Відтак автор фактично розглянув «живий» та «мертвий» чинники реальних процесів в гуманітарно-соціалізованій сфері об'єктивно існуючого речовинно-енергетичного світу. *Живий* – це феномен саморухомого, тобто не суто абстрактного, а дійсного існування світу, а *мертвий* – це феномен, функціональна процесуальність якого потребує спеціального, тобто гуманітарного, ще й компетентного енергозабезпечення в соціалізованих системах. Отже, тепер визначимо, що хоч і абстрактно-ідеальний, але природно й функціонально необхідний, так названий «мертвий», тобто власне інформаційний чинник в житті сучасних людей, як це не парадоксально, виконує пріоритетно-стратегічну роль та функцію.

Відтак, в історії людства об'єктивно, тобто закономірно виникла потреба усвідомлення глобальносистемного взаємозв'язку цих двох

надчинників суспільного життя, успішної праці, задоволення потреб та духовного поступу. Саме ця проблематика, і саме за глобалістично-цивілізаційним підходом розглядалась нашим геніальним вченим В. І. Вернадським, який історично передбачливо намагався поєднати суто речовинно-енергетичний природний процес з гуманітарним чинником, а в єдності цих чинників геніально вбачав ноосферне майбутнє світової спільноти. І саме цей принцип єдності повинен стати ключовою ідеєю в організації роботи сучасних науково-дослідних та освітніх установ. Таким чином, принципово невідворотні реалії світового соціально-економічного життя та імперативні тенденції глобального розвитку надали сьогодні людству унікальну, але об'єктивно закономірну можливість науково усвідомити глибинну сутність феномена інтенсивної трансінформаційної глобалізації світу.

Відтак виникла невідворотна необхідність врахування пріоритетно стратегічного значення ідеального по суті ресурсу інформаційних знань і його вирішального впливу в процесах розбудови сучасної загально-світової та усіх національних систем життєзабезпечення людей. Отже, переднім фронтом розвитку сьогодні треба визначити вирішення проблем реформування науково-інформаційної та освітньо-підготовчої сфер на високоякісному рівні. А інноваційна, ретельно опрацьована спільними зусиллями національних і міжнародних лабораторій глобальносистемна трансінформаційна методологія буде гарантом становлення світу та України на шлях принципово удосконалювального розвитку.

Список використаних джерел:

1. Вернадский В. И. О науке. Т. 1. Дубна : «Феникс», 1997. 576 с.
2. Булгаков С. Н. Философия хозяйства. М. : Наука, 1990. 412 с.
3. Павленко Ю. В. та ін. Пути и перепутья современной цивилизации. К., 1998.
4. Скаленко А. К. Глобальные резервы роста: информация + интеллект + инновации. К. : Интеллект, 2002. 428 с.
5. Энгельс Ф. Диалектика природы. М. : Политиздат, 1982. XVI, 359 с.
6. Скаленко А. К. Трансформационная глобалистика мира XXI. *Альманах*. МГУ, 2011. № 2.
7. Скаленко О. К. Глобальносистемна криза трансінформаційної цивілізації. *Прак. філос.* № 1. К. : ІФ, 2013.